

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
حَسْبُكَ اللَّهُ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد مرودشت

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد علوم تربیتی (M.A)

گرایش: برنامه ریزی درسی

عنوان :

تاثیر روش بارش مغزی بر افزایش آفرینندگی دانش آموزان سال سوم راهنمایی

شهر مرودشت

استاد راهنما

دکتر رضا ستار

استاد مشاور

دکتر فرشید قاسمی

نگارش

کریم معتقدالحق

تابستان ۹۰

(صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد M.A)

نام و نام خانوادگی دانشجو: کریم معتقدالحق تاریخ: رشته: برنامه ریزی درسی

از پایان نامه خود با عنوان: تاثیر روش بارش مغزی بر افزایش آفرینندگی دانش آموزان سال سوم راهنمایی

شهر مرودشت

با درجه و نمره دفاع نموده است.

نام و نام خانوادگی اعضای هیات داوری سمت امضاء اعضای هیات داوری

۱- دکتر رضاستار استاد راهنما

۲- دکتر فرشید قاسمی استاد مشاور

۳- استاد داور

۴- استاد داور

مراتب فوق مورد تایید است. مدیر/معاونت پژوهشی

مهر و امضاء

سپاس و قدردانی

خداوندا به من توانایی عطا فرما، تا چیز هایی را که تمی توانم تغییر دهم بپذیرم. شهادتی عطا فرما تا چیز هایی را که می توانم تغییر دهم و خردی را که تفاوت بین این دو را درک نمایم.

به مصداق کلام دلنشین پیامبر اکرم (ص) که فرموده اند :

« مَنْ لَمْ يَشْكُرْ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ »

لازم می دانم از کلیه عزیزانی را که اینجانب را در همه مراحل انجام و تدوین پژوهش یاری نمودند قدردانی و مراتب سپاس و تشکر خود را خدمت آن عزیزان ارائه نمایم.

در ابتدا از استادان گرانمایه و فرهیخته، استاد راهنما جناب آقای دکتر ستار و استاد مشاور دکتر قاسمی تشکر و قدردانی نمایم و توفیق روز افزون ایشان را از خداوند متعال خواهانم. رجاء واثق دارم که راهنمایی های ارزنده ایشان چراغ راه اینجانب در جهت ارائه مطلوب این پژوهش خواهد بود

تقدیم به

تقدیم به همسر مهربان فرزندانم

که مشوق ادامه تحصیل من بودند.

چکیده

هدف از تحقیق تأثیر روش بارش مغزی بر افزایش آفرینندگی دانش آموزان سال سوم راهنمایی شهر مرودشت می باشد. این تحقیق به صورت نیمه تجربی بود که در آن از طرح پیش آزمون - پس آزمون با گروه گواه استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش تمامی دانش آموزان دختر و پسر پایه سوم راهنمایی شهر مرودشت می باشد که تعداد آن ها ۱۱۰۰ نفر می باشد که از روش نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای به صورت تصادفی دو مدرسه دخترانه و دو مدرسه پسرانه انتخاب و سپس از بین کلاس ها به صورت تصادفی دو کلاس را به عنوان گروه آزمایش و دو کلاس را به عنوان گروه کنترل انتخاب کردیم ابزار اندازه گیری آزمون خلاقیت کلامی است. تجزیه و تحلیل داده های آماری این پژوهش در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفته که در سطح آمار استنباطی از آزمون تحلیل کواریانس استفاده شده است. پس از تجزیه و تحلیل داده ها نتایج نشان داد که بین میزان آفرینندگی گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون پس از حذف تاثیر پیش آزمون تفاوت معنادار وجود ندارد. و روش بارش مغزی بر افزایش ابعاد خلاقیت (قابلیت ابتکار، قابلیت انعطاف، قابلیت سیالی، قابلیت بسط) دانش آموزان مؤثر بوده است.

کلید واژه ها: روش بارش مغزی، افزایش آفرینندگی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول - کلیات تحقیق	
۱	مقدمه
۳	بیان مسأله
۴	اهمیت و ضرورت تحقیق
۷	اهداف تحقیق
۷	فرضیه های تحقیق
۸	تعاریف اصطلاحات و واژه ها
فصل دوم - ادبیات تحقیق	
۱۰	مقدمه
۱۱	ادبیات نظری
۱۱	تعریف تدریس و تحلیل مفاهیم آنها
۱۴	تحلیل مفهوم تدریس از دیدگاه های مختلف
۱۸	تعریف تدریس از دیدگاه مکاتب مختلف
۲۶	تعریف و تحلیل تدریس فعال
۲۶	اهداف استفاده از تدریس فعال عبارتند از
۲۸	تعریف و مفهوم خلاقیت
۳۴	خانواده و خلاقیت
۳۵	عواملی که مانع خلاقیت می شوند
۳۶	نقش معلم در پرورش خلاقیت
۳۹	راههای ایجاد و پرورش خلاقیت
۴۱	نتایج نظر سنجی از تعداد معلمان در زمینه خلاقیت

۴۲	راههای ایجاد و پرورش خلاقیت
۴۳	روش های پرورش خلاقیت
۴۹	عوامل که مانع خلاقیت می شوند
۵۴	فرآیند خلاقیت
۵۵	بارش مغزی و انواع آن
۵۸	انواع بارش مغزی
۶۱	ویژگی های افراد خلاق
۶۴	فرآیند بارش مغزی
۶۵	روند بارش مغزی
۶۵	بارش مغزی به صورت انفرادی
۶۷	راه برد بارش مغزی
۶۸	تحقیقات انجام شده در داخل و خارج از کشور

فصل سوم - روش تحقیق

۸۱	مقدمه
۸۱	روش تحقیق
۸۱	جامعه آماری
۸۲	حجم نمونه و روش نمونه گیری
۸۲	ابزار اندازه گیری
۸۶	روش آماری

فصل چهارم - تجزیه و تحلیل داده ها

۸۷	مقدمه
۸۷	تحلیل فرضیه ها

فصل پنجم - بحث و نتیجه گیری

۹۴	مقدمه
۹۴	خلاصه پژوهش
۹۵	بحث و نتیجه گیری
۹۸	محدودیت ها
۹۹	پیشنهادهای تحقیق
۱۰۰	منابع و ماخذ

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۸۱	جدول ۳-۱: بررسی جامعه آماری
۸۲	جدول ۳-۲: بررسی حجم نمونه آماری
۸۶	جدول ۳-۳: آلفای کرونباخ پرسشنامه
۸۷	جدول ۴-۱: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون آفرینندگی (خلاقیت) گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون
۸۸	جدول ۴-۲: میانگین و انحراف معیار میزان آفرینندگی گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون
۸۹	جدول ۴-۳: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون ابتکار گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون
۹۰	جدول ۴-۴: میانگین و انحراف معیار میزان ابتکار گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون
۹۱	جدول ۴-۵: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون سیالی گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون
۹۱	جدول ۴-۶: میانگین و انحراف معیار میزان سیالی گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون
۹۲	جدول ۴-۷: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون انعطاف گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون
۹۲	جدول ۴-۸: میانگین و انحراف معیار میزان سیالی گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون
۹۳	جدول ۴-۹: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون بسط گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون
۹۳	جدول ۴-۱۰: میانگین و انحراف معیار میزان بسط گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۴-۱: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون آفرینندگی (خلاقیت) گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون ۱۰۳	
جدول ۴-۲: میانگین و انحراف معیار میزان آفرینندگی گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون..... ۱۰۴	
جدول ۴-۳: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون ابتکار گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون..... ۱۰۵	
جدول ۴-۴: میانگین و انحراف معیار میزان ابتکار گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون..... ۱۰۶	
جدول ۴-۵: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون سیالی گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون ۱۰۷	
جدول ۴-۶: میانگین و انحراف معیار میزان سیالی گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون ۱۰۷	
جدول ۴-۷: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون انعطاف گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون..... ۱۰۸	
جدول ۴-۸: میانگین و انحراف معیار میزان سیالی گروه آزمایش و کنترل در پس آزمون ۱۰۸	
جدول ۴-۹: بررسی تفاوت نمرات پس آزمون بسط گروه آزمایش و کنترل پس از حذف تاثیر پیش آزمون..... ۱۰۹	
جدول ۴-۱۰: میانگین و انحراف معیار میزان ط	

مقدمه

متأسفانه امروزه اغلب فرآیندهای آموزشی، آثار و اهداف مورد نظر یادگیری را به دست نمی آورند و کلاس محل تکثیر دانش و اطلاعات می شود و معلم می کوشد کلیه مفاهیم را در ذهن دانش آموزان انبار کند و خلاقیت، نوآوری و رشد استعدادهای آنان را نادیده بگیرد که چنین یادگیری نیز پایدار نخواهد ماند (فضلی، ۱۳۷۸).

از زمانی که تعلیم و تربیت رسمی شکل گرفت، افرادی به عنوان معلم، افرادی دیگر به عنوان شاگرد و مکانی به عنوان کلاس آموزشی تعیین شد. از آن زمان، عده ای مطالبی را به دانش آموزان آموزش می دادند که نوع روش تدریس آنها بیشتر به مطالب آموزشی بستگی داشت. برخی فنون و مطالب به شکل علمی آموخته می شد که در حقیقت به کارگیری روش تدریس فعال بود، برخی مطالب نیز به شیوه حفظی و تمرین و تکرار آموخته می شد که در حقیقت به کارگیری روش تدریس غیرفعال بود. این دو شیوه از دو طرز تفکر نشأت می گرفت. یکی آن که بر اساس آن معتقد بودند ذهن انسان همانند لوح سفیدی است که در بدو تولد نقش در آن وجود نداشته و از محیط متأثر می شود و نقش می پذیرد و می تواند از اطلاعات و معلومات انباشته شود. بر

این اساس، مهمترین امتیاز کودک بر یکدیگر، داشتن قوه حافظه ی قوی و جذب مطالب و حقایق بود (زارع، ۱۳۸۷).

خلاقیت یک جنبه از رفتار است که ابتکار، آزمایشگری و ذهن اکتشافی را منعکس می کند. هم پیازه^۱ و هم ویگوستگی^۲ یک استنباط نظری از مفهوم خلاقیت ارائه دادند. هر دو خلاقیت را مانند شکل گیری بازی تخیلی بچه ها بررسی کردند. خلاقیت با تعاملات اجتماعی پرورش می یابد، بذره های عقاید و ایده های ابتکاری نو اغلب از تعاملات همسالان و بزرگترها بوجود می آید همچنین روش های آموزشی و یادگیری که بر خلاقیت تأکید می کنند می توانند تأثیرات قوی و سودمندی بر انگیزش دانش آموزان در نگرش های آنها نسبت به خود پنداره داشته باشند مدت هاست ثابت شده است که خلاقیت را می توان از راه فکرهای جدید، ویژه و کاربرد مداوم آنها و از بین بردن موانع پرورش داد(توحیدی،۱۳۷۹).

رشد و پرورش خلاقیت به عوامل فردی، اجتماعی بستگی دارد. این عوامل عبارتند از، هوش، خانواده، ویژگی شخصیتی و غیره، تورنس معتقد است که هر چند تفکر خلاق در همه انسان ها وجود دارد؛ اما تنها در صورتی ظاهر می شود که پرورش یابد. روش های متعددی برای آموزش خلاقیت وجود دارد که از آن جمله روش بارش مغزی^۳، فهرست سؤال ها^۴، تداعی اجباری^۵ و استعاره^۶ را می توان ذکر کرد.

^۱ - piaget

^۲ - vigostgi

^۳ -brain storming

^۴ -forced assosiation

^۵ -forced assosion

^۶ -synctics

در این پژوهش از طریق روش بارش مغزی به آموزش خلاقیت دانش آموزان پرداخته شد یکی از راهبردهای معروف حل مسأله از طریق تفکر واگرا، بارش مغزی نام دارد که شیوه ای گروهی برای گرد آوری شماری از راه حل ها با استفاده از مسائل داده شده است .

با کاربرد این روش می توان استعداد عقلی و ذهنی افراد را رشد داد. این روش یک فرآیند تلاش و کوشش آزمایشی است که می تواند ایده های بکر و خلاقه ای تولید کند و در رشد و توسعه محصولات، تولیدات جدید، سرویس های خدماتی، روند شغلی و حتی توسعه زندگی فردی بکار رود (کلایتون^۱، ۲۰۰۲)

بیان مسأله

تعلیم و تربیت از جمله مسائل بسیار مهم برای انسان در هر عصری می باشد. در اهمیت تعلیم و تربیت و آثار گوناگون آن مریبان و فیلسوفان از دیرباز سخن گفته اند. به قول کانت «به تربیت است که انسان، انسان می شود. او همان است که تربیت از وی می سازد.» (شعبانی، ۱۳۷۸).

فلاسفه، متفکران و مریبان هر کدام به نوبه خود تعلیم و تربیت را به گونه ای تصور و تعریف کرده اند. تعلیم و تربیت تنها راه تحقق انسان واقعی و تنها وسیله منحصر به فرد برای رسیدن به کمال مطلوب است. در شرایط پیش مدرن و در شرایط مدرن به موضوع تعلیم و تربیت توجه خاصی شده است. (همان منبع)

با توجه به گسترش روز افزون تکنولوژی و جریان گسترده اطلاعات، امروزه جامعه نیازمند آموزش و مهارت هایی است که با کمک آن بتواند همگام با توسعه علم و فناوری به پیش برود. هدف باید پرورش انسان

^۱ -claton

هایی باشد که بتواند با مغزی خلاق و با بهره گیری از دانش جمعی و تولید افکار نو مشکلات را از بین بر دارد و زمینه ای فراهم گردد که موجب نوآوری و و آفرینندگی گردد (بهرنگی، ۱۳۸۰).

بی تردید مهم ترین نهادی که می تواند آفرینندگی را پرورش دهد آموزش و پرورش است و پیدا کردن روش های مؤثر پرورش آفرینندگی در مدارس، مؤثرترین راه پرورش آفرینندگی است. تورنس ۱۴۲ مورد پژوهشی را ذکر می کند که همگی بیانگر این واقعیت هستند که آفرینندگی را می توان آموزش داد (عابدی، ۱۳۷۲)

در همین راستا روش ها و فنون آموزشی وجود دارد که استفاده از آنها در پرورش آفرینندگی و فعال ساختن اندیشه ها مؤثر است، یکی از این روش ها روش بارش مغزی است. و کوشش محقق در همین راستا می باشد. محقق به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا روش بارش مغزی بر افزایش آفرینندگی دانش آموزان سال سوم راهنمایی شهر مرودشت مؤثر است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

پیشرفت هر جامعه ای در ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، و مانند آن در گروه برنامه ریزی در زمینه پرورش و رشد منابع انسانی است. بدون وجود منابع انسانی شایسته و واجد خلاقیت، بحث از پیشرفت و ترقی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... فاقد معنا و مفهوم است و حداقل بخشی از توجه به منابع انسانی و توسعه آن مستلزم عنایت خاص به نیروهای درخشان و نخبگان جامعه است. پرداختن به مسائل مربوط به آموزش و پرورش این دسته از کودکان و نوجوانان در کشورهای پیشرفته آنچنان حائز اهمیت است که علاوه بر بودجه های عظیمی که صرف آموزش و پرورش آنها می شود، تلاش بسیاری برای انجام پژوهش های متعدد

در زمینه راهبردهای ویژه آنها و افزایش میزان کارائی و تعلیم و تربیت بهتر آنها صورت می پذیرد (عبدوس، ۱۳۸۰).

همچنین انتشارات مجلات علمی و آموزشی و تأسیس موسساتی که خدمات مورد نیاز این کودکان را ارائه می دهند همگی نشان از اهمیت و ضرورت پرداختن به اینگونه مسائل را دارا است. جامعه ای که نیروی انسانی و بویژه نیروهای جوان آن، فاقد نو آوری و ابتکار باشد، جامعه ای است که پیشرفتی در آن متصور نمی باشد و مسیر قهقرایی خواهد داشت. یک جامعه پویا و پیشرو، جامعه ای است که همواره در همه ابعاد آن دست به بازنگری در وضعیت خود زده در صورت مشاهده نواقص و مشکلات طرح های نو و مبتکرانه ای را جایگزین آن می سازد (عابدی، ۱۳۷۲).

افزون بر این خلاقیت و ابتکار و بویژه در ابعاد اقتصاد و صنعت، موجب صرفه جویی اقتصادی بسیاری می شود که کشور را نه تنها از وابستگی تکنولوژی به دیگر کشورها رها می سازد، بلکه آنها را صادر کنندگان صنعت و تکنولوژی به دیگر کشورهای جهان قرار می دهد. افراد خلاق از خصوصیات و ویژگی های خاصی برخوردار هستند. فرد گرایی، انعطاف پذیری و مانند اینها از جمله ویژگی هاست (آقایی، ۱۳۷۴).

از یک سو نیاز به شناخت این ویژگی های شخصیتی این انگیزه را ایجاد می کند که پژوهش هایی در این زمینه صورت گیرد تا به کمک آنها بتوان افراد خلاق را در جامعه و بویژه نظام آموزش و پرورش آموزش داد و از سوی دیگر نیاز به پرورش افراد خلاق، شکوفایی استعداد آنها و به طور کلی ساختن جامعه ای خلاق و پویا در همه ابعاد آن، مستلزم شناسایی هر چه بیشتر و بهتر این دسته از افراد است (همان منبع).

اگر چه به نظر می رسد که افراد آمادگی و زمینه های خلاقیت را از بدو تولد با خود به همراه دارند ولی نقش محیط خانواده و نظام آموزش و پرورش در این آمادگی ها و زمینه ها انکار ناپذیر است (بهرنگی، ۱۳۸۰).

به این منظور با انجام پژوهش هایی در این زمینه می توان در شکوفائی قوه ابتکار و خلاقیت مؤثر بود. زمینه های توان خلاقیت و ابتکار این افراد را می توان با آموزش خانواده ها و برنامه ریزی صحیح نظام آموزشی و پرورش در این راستا فراهم نمود (همان منبع).

برای اینکه کودکان ذهنی خلاق داشته باشند نیازمند آموزش روانی، اطمینان خاطر و اعتماد بنفس قوی هستند. برای اینکه کودکان و نوجوانان با بهداشت روانی، شخصیتی سالم و ذهنی خلاق برخوردار باشند باید از سویی به آموزش اولیای جوانان بویژه آنهایی که دارای کودکان تیز هوش و با استعداد هستند پرداخت آنها را با روش هایی پرورش حس کنجکاوی و قدرت خلاقیت آشنا ساخت، و از سویی دیگر به آگاه ساختن مربیان مدارس از روش های آموزشی خلاق اهتمام ورزید تا بتوانند محیط کلاس و آموزشگاه و جو حاکم بر آنها را به نحوی ترتیب دهند تا دانش آموزان بتوانند از تمامی استعدادهای خویش آگاه شوند و آنها را پرورش دهند. همچنین با توجه به اصول بارش مغزی باعث کشف ایده های جدید گردند، از همگرایی در کلاس بهره یزند و به واگرایی رو آورند (بهرنگی، ۱۳۸۰).

با توجه به حساسیت و اهمیت موضوع در پژوهش حاضر بر آن شدیم که روش هایی برای آموزش و پرورش آفرینندگی و زمینه ای برای نوآوری و خلاقیت (روش بارش مغزی) در دانش آموزان به کار گرفته شود تا دانش آموزان خلاق و تواناتری تحویل جامعه گردد و با مغزی خلاق با مشکلات روبرو شده و به حل

آن پردازد به گونه ای که بتواند به خوبی با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و با بهره گیری از دانش جمعی و تولید افکار مشکلات را از میان بردارند.

اهداف تحقیق

هدف کلی

تبیین تأثیر روش بارش مغزی بر افزایش آفرینندگی دانش آموزان سال سوم راهنمایی شهر مرودشت

اهداف ویژه

- تبیین تأثیر روش بارش مغزی بر قابلیت ابتکار دانش آموزان دختر و پسر سال سوم راهنمایی شهر مرودشت
- تبیین تأثیر روش بارش مغزی بر قابلیت سیالی دانش آموزان دختر و پسر سال سوم راهنمایی شهر مرودشت
- تبیین تأثیر روش بارش مغزی بر قابلیت انعطاف دانش آموزان دختر و پسر سال سوم راهنمایی شهر مرودشت
- تبیین تأثیر روش بارش مغزی بر قابلیت بسط دانش آموزان دختر و پسر سال سوم راهنمایی شهر مرودشت

فرضیه های تحقیق

فرضیه کلی

روش بارش مغزی بر افزایش آفرینندگی (خلاقیت) دانش آموزان مؤثر است.

فرضیه های فرعی

فرضیه اول: روش بارش مغزی بر قابلیت ابتکار دانش آموزان مؤثر است.

فرضیه دوم: روش بارش مغزی بر قابلیت سیالی دانش آموزان مؤثر است.

فرضیه سوم: روش بارش مغزی بر قابلیت انعطاف دانش آموزان مؤثر است.

فرضیه چهارم: روش بارش مغزی بر قابلیت بسط دانش آموزان مؤثر است.

تعاریف اصطلاحات و واژه ها

تعاریف مفهومی

خلاقیت (آفرینندگی)

فرآیندی است که نتیجه آن یک اثر شخصی است و توسط گروه اجتماعی در یک برهه زمانی به عنوان چیزی مفید و ارائه کننده پذیرفته می شود (عابدی، ۱۳۷۲).

سیالی

قدرت تولید ایده های فراوان در یک حیطه و در یک زمان معین (انصاری، ۱۳۷۶).

انعطاف پذیری

توانایی لازم برای تعیین جهت فکری یا توانایی تولید اندیشه های متنوع (آمابلی، ۱۹۸۷).

ابتکار

استفاده از راه حل های منحصر به فرد و نو (انصاری، ۱۳۷۶).

تعاریف عملیاتی

آفرینندگی : در این پژوهش منظور از آفرینندگی - عملکرد آزمودنی ها در آزمون آفرینندگی

عابدی(۱۳۶۳) می باشد .

بارش مغزی : تولید ایده ، فکر یا راهکار از طریق بحث در گروه های کوچک .